

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Tussen idee en aanslag: onderzoek naar terrorisme en politiek geweld in een veranderend veiligheidslandschap

Schuurman, B.W.

Citation

Schuurman, B. W. (2025). *Tussen idee en aanslag: onderzoek naar terrorisme en politiek geweld in een veranderend veiligheidslandschap*. Leiden. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4261525>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4261525>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Prof. dr. Bart Schuurman

**Tussen idee en aanslag: onderzoek
naar terrorisme en politiek geweld in een
veranderend veiligheidslandschap**

Universiteit
Leiden

Bij ons leer je de wereld kennen

Tussen idee en aanslag: onderzoek naar terrorisme en politiek geweld in een veranderend veiligheidslandschap

Oratie uitgesproken door

Prof. dr. Bart Schuurman

bij de aanvaarding van het ambt van
Hoogleraar Terrorisme en Politiek Geweld
aan de Universiteit Leiden
op maandag 6 oktober 2025

**Universiteit
Leiden**

Opening

Mevrouw de rector magnificus, geacht faculteitsbestuur, zeer gewaardeerde toehoorders, lieve vrienden en familie,

In slechts een paar jaar tijd is het Nederlandse en Europese veiligheidslandschap ingrijpend veranderd. Debet hieraan zijn twee trends die ik in mijn oratie wil duiden. De eerste is een bijzonder paradoxale. Terwijl Westerse samenlevingen zich in toenemende mate zorgen maken over de verspreiding van extremistisch gedachtegoed, neemt het aantal terroristische aanslagen al jaren af. Om dat te begrijpen, bepleit ik dat onderzoekers de ruimte tussen idee en aanslag nader onder de loep moeten nemen. Specifiek de vraag: wanneer leiden extremistische ideeën *niet* tot terrorisme? En, als extremisme zich steeds minder vaak in terrorisme vertaalt, waartoe leidt het dan wel? Welke andere uitingsvormen worden aan deze opvattingen gegeven en wat betekent dat voor de veiligheid en stabiliteit van onze samenlevingen?

Terwijl het terrorisme in Europa is afgenomen, is de dreiging van andere vormen van politiek geweld juist sterk gegroeid. De tweede trend die ons veiligheidslandschap bepaalt, is de Russische oorlog tegen Oekraïne. Deze strijd heeft niet alleen aan tienduizenden Oekraïners het leven gekost, maar vormt ook een directe bedreiging voor andere Europese landen, waaronder Nederland. Dat komt op de eerste plaats door de 'hybride oorlogvoering' waarmee Rusland de Europese steun aan Oekraïne probeert te ondergraven. Van sabotage aan onderzeese infrastructuur en beïnvloedingscampagnes bedoeld om onze democratieën te ondermijnen, tot moordcomplotten en aanslagen op burgerluchtvaart; het Kremlin opereert steeds roekelozer. Terwijl Europa zich haast om haar eigen militaire capaciteiten te versterken, wordt steeds duidelijker dat we onze vrijheid en veiligheid niet langer als vanzelfsprekend kunnen zien.

Wat is hier precies gaande? En hoe moeten we ons als wetenschappers die onderzoek doen naar terrorisme en politiek geweld positioneren? Waar zie ik kansen om mijn leerstoel – samen met mijn collega's – in te zetten voor onderzoek en onderwijs dat niet alleen een bijdrage levert aan het wetenschappelijke debat, maar juist ook aan het adresseren van concrete veiligheidsvraagstukken? Met kritische distantie kijken naar dreigingen die de welvaart en veiligheid van ons continent in het geding brengen is een opgave waar ik me graag aan committeer. Niet alleen als wetenschapper, maar ook als burger die wil dat onze kinderen kunnen opgroeien met de vrede, veiligheid en democratische waarden die het Europese project hebben gekenmerkt.

Hoe zijn we hier gekomen?

Jarenlang was terrorisme de grootste veiligheidsdreiging voor Westerse staten zoals Nederland. De aanslagen tegen de Verenigde Staten van 11 september 2001 waren daarbij beeldbepalend. De zogenaamde *War on Terror* die volgde, stond zo'n vijftien jaar in het teken van het jihadistisch terrorisme. Groeperingen als al-Qaeda en Islamitische Staat, en kopstukken zoals Osama bin-Laden en Abu Bakr al-Baghdadi werden *household names*. Aanslagen in Madrid, Londen en Amsterdam bevestigden dat de dreiging niet alleen van buitenaf kwam, georganiseerd vanuit al-Qaeda bases in Afghanistan. Al in 2004 stak het jihadistisch terrorisme van 'eigen bodem' de kop op. Hierbij ging het om veelal jonge mannen die 'radicaliseerden' en zich op gewelddadige wijze keerden tegen hun medeburgers. Vanaf 2011 kreeg dit nog een extra dimensie. Duizenden geradicaliseerde Europeanen, waaronder honderden Nederlanders, trokken naar Syrië en Irak om IS te helpen bij het stichten van een 'kalifaat', een uiterst gewelddadige en repressieve theocratie.¹ Dodelijke aanslagen, zoals op de redactie van Charlie Hebdo en het Bataclan-theater in Parijs, beiden in 2015, onderstreepten de

3

¹ AIVD, "Uitreizigers en terugkeerders."

vijandigheid van deze organisatie en diens aanhangers richting het Westen, richting 'ons'.

Ondertussen liggen de 'hoogtijdagen' van IS ver achter ons, en is een heropleving van het jihadistisch terrorisme in Europa tot dusver uitgebleven. Helaas is daarmee de terroristische dreiging niet geweken. Zoals vaker, vormden zich in de schaduw van de dominante vorm van terrorisme de contouren van nieuwe dreigingen. Dan heb ik het op de eerste plaats over het rechts-extremisme, een ideologie die natuurlijk nooit 'weg' is geweest, maar die zich sinds de eeuwwisseling nadrukkelijker is gaan roeren. Zoals in het geval van de Duitse NSU, een neonazistische cel die tussen 2000 en 2007 tien dodelijke aanslagen heeft gepleegd.² Maar in het bijzonder denk ik aan de Noor Anders Breivik. In 2011 pleegde hij twee aanslagen; één in Oslo, en één op het eiland Utøya. Samen kostten ze aan 77 mensen het leven, waaronder veel kinderen.³ Breiviks aanslag was niet alleen een keerpunt vanwege het hoge aantal slachtoffers, maar ook omdat de man zelf uitgroeide tot een rolmodel in de internationale rechts-extremistische beweging.⁴ Zijn denkbeelden, vereeuwigd in een uitgebreid 'manifest', vinden gretig aftrek. Erger nog, zijn aanslagen worden door sommigen als een 'heldendaad' gezien en hebben zelfs gelijkgestemden aangespoord om hun eigen geweldsdaden te plannen. Het bekendste voorbeeld is de Australische terrorist Brenton Tarrant die in 2019 het vuur opende op moskebezoekers in het Nieuw-Zeelandse Christchurch, vergezeld van een *live stream* zodat medestanders het geweld direct konden ervaren.⁵

Tarrant, Breivik, en andere rechts-extremistische terroristen zijn te zien als de gewelddadige top van een helaas veel grotere ijsberg. Want hoewel dit type terrorisme – in Europa – nog relatief beperkt is gebleven, is de bredere rechts-extremistische beweging aan wie dit soort figuren inspiratie ontleen sterk gegroeid. Denk bijvoorbeeld aan de *Alt Right* en groeperingen als de *Proud Boys*, die in de jaren 2010 in de VS ontstonden maar al snel ook internationaal aanhang verwierven. Hun ideeën, geënt op geloof in de superioriteit van het blanke ras en afkeer van liberale democratie, stookten een levendige online beweging die nog altijd groeiende is.⁶ Zoals de AIVD eerder dit jaar berichtte, gaat het hier ook vaak om een steeds jongere doelgroep waarin minderjarigen prominent naar voren komen.⁷ Of kijk eens naar de populariteit van de 'Identitairen'; een Europese beweging die sterk gekant is tegen immigratie, multiculturalisme, en progressieve waarden en wiens aanhangers geloven in een samenzwering om blanke Europeanen een minderheid in eigen land te maken.⁸

Dat het hier niet langer gaat om vrij marginale fenomenen, blijkt uit het electorale succes van populistische partijen die vaak impliciet, en soms openlijk, gebruik maken van rechts-extremistische standpunten. De Duitse AfD, bijvoorbeeld, een partij die eerder dit jaar door de Duitse binnenlandse veiligheidsdienst als rechts-extremistisch en een bedreiging voor de democratie is bestempeld, behaalde bijna 21% van de stemmen bij de laatste nationale verkiezingen.⁹ En in Nederland peilt FVD op 3 zetels in de Tweede Kamer,¹⁰ ondanks een partijleider die vorig jaar nog goedkeurend sprak over een 'Nacht van de Lange Messen' om het ambtenarenbestand te

2 NSU staat voor *Nationalsozialistischer Untergrund*. Zie: Fuchs en Goetz, *Die Zelle*.

3 Seierstad, *One of us*.

4 Macklin en Bjørge, "Breivik's long shadow."

5 Macklin, "The Christchurch attacks."

6 Main, *The Rise of the Alt-Right*.

7 AIVD, *Een web van haat*.

8 Daniëls en Veilleux-Lepage, "The Dutch Identitair Verzet."

9 NOS, "Duitse inlichtingendienst"

10 Van der Schelde et al., *Politieke peiling september 2025*.

reduceren.¹¹ Een openlijke verwijzing naar één van de vele verschrikkingen van het Naziregime.¹²

Het meest verontrustende voorbeeld van de corrosieve invloed van rechts-extreme ideeën, is echter wat zich voor onze ogen in de VS afspeelt. Met Trump is een president aan de macht gekomen die verkiezingen naast zich neerlegt als ze hem niet uitkomen, die Amerikanen zonder proces doet verdwijnen naar buitenlandse gevangenissen, die uitspraken van rechters negeert, openlijk uit is op territoriale expansie en die bondgenoten in de kou laat staan terwijl hij toenadering zoekt tot het moorddadige regime van Vladimir Poetin. Gerenommeerde wetenschappers zoals Timothy Snyder noemen Trump dan ook onomwonden een fascist.¹³ Het gevaar voor ons als Europeanen is niet alleen de door Trump ingezette afbraak van de liberale wereldorde, maar ook dat zijn manier van regeren een inspiratie vormt voor populistische politici zoals de Hongaarse Orban en onze eigen Geert Wilders. Daarbij is wel een lichtpuntje op te merken. Trumps beleid lijkt zo impopulair onder Europeanen, dat het radicaal-rechtse politici die in hem een voorbeeld zien in een lastige positie brengt. Hopelijk zet die trend door.¹⁴

Alsof de rechts-extremistische dreiging nog niet genoeg was, heeft zich de afgelopen jaren ook het antioverheidsextremisme aangediend. Deze ideologisch wat ambigue beweging laat zich niet makkelijk van eenduidige etiketten voorzien. Maar centraal staat het idee dat overheden verantwoordelijk zijn voor een reeks crises, van massa-immigratie en economische malaise tot het uitbuiten van de Coronapandemie.¹⁵ Dit zou

het werk zijn van een ‘kwaadaardige elite’ die burgers bewust misleidt en manipuleert.¹⁶ Samenzweringstheorieën spelen dan ook een belangrijke rol bij deze vorm van extremisme. Zoals die van *QAnon*, die stelt dat er een wereldwijde samenzwering van satanische pedofielen is die, samen met de Amerikaanse *deep state*, het werk van president Trump probeert te dwarsbomen.¹⁷

Hoe losgeslagen van de realiteit dit soort ideeën ook mogen zijn, duizenden mensen hangen ze aan, waaronder een niet verwaarloosbaar aantal Nederlanders.¹⁸ De geweldspotentie van deze beweging is vooral in de Verenigde Staten zichtbaar geworden.¹⁹ Maar ook in buurland Duitsland is het een inspiratiebron voor politiek geweld gebleken. Zo werd in 2022 een groep *Reichsbürger* gearresteerd op verdenking van het voorbereiden van een coup; deze eclectische groep rechts-extremisten, antioverheidsextremisten en complotdenkers wilde daarmee de vooroorlogse grenzen van het Duitse Rijk herstellen.²⁰ Vooralsnog lijkt de geweldsdreiging in Nederland laag, maar draagt de beweging wel bij aan afkalvend vertrouwen in democratische instituties zoals vrije verkiezingen en een onafhankelijke pers.²¹

Hiermee is deze verontrustende schets van het eigentijdse dreigingsbeeld nog niet compleet. Want naast een woekerende extremistische dreiging, worden onze samenlevingen ook gekenmerkt door toenemende polarisatie. Zowel in Noord-Amerika als Europa verliezen burgers vertrouwen in elkaar, in de politiek, de pers, en andere pijlers van de

11 Tweede Kamer der Staten-Generaal, *Plenaire verslag*.

12 Duitsland Instituut, “Nacht van de lange messen.”

13 Smits, “Dit is fascisme.”

14 Bakker, “Radicaal-rechts Europa worstelt.”

15 Jackson, “What is anti-government extremism?”; Van Buuren, “Breaking (with) the system.”

16 AIVD, *Anti-institutioneel-extremisme*, 4.

17 Pierre, “Conspiracies gone wild.”

18 AIVD et al., *Met de rug naar de samenleving*; AIVD, *AIVD Jaarverslag 2024*.

19 Sarteschi, “Sovereign citizens.”

20 Oltermann, “The Reichsbürger plot.”

21 AIVD et al., *Met de rug naar de samenleving*.

democratische rechtsstaat.²² Of het nou gaat om klimaatverandering, de oorlog in Gaza, en ander heikele thema's zoals immigratie en de Russische dreiging, we zijn het als burgers in toenemende mate met elkaar oneens. Erger nog, we reageren steeds vijandiger op mensen met andere opvattingen of wereldbeelden.²³ Dit soort 'affectieve' polarisatie tast het maatschappelijke 'bindweefsel' aan,²⁴ en lijkt -samen met het groeiende extremisme- een rijke voedingsbodem voor politiek geweld zoals terrorisme te vormen. Een snelle blik op de recente geschiedenis lijkt dat te bevestigen; scherpe polarisatie kenmerkte bijvoorbeeld de West-Duitse samenleving ten tijde van de RAF, en ook aan de Noord-Ierse *Troubles* gingen hoogopgelopen maatschappelijke spanningen vooraf.²⁵

Waar blijft het terrorisme?

Op het eerste gezicht is het dus slecht nieuws; we hebben te maken met een extremistische dreiging die groter en diverser is dan pakweg tien jaar geleden. En die dreiging ontwikkelt zich tegen een achtergrond van toenemende polarisering en afkalvend vertrouwen in democratische instituties. Hoewel dit een recept lijkt voor toenemend terroristisch geweld, is het tegendeel waar. Zeker in Europa vinden al jaren steeds minder aanslagen plaats. De jaarlijkse '*Terrorism Index*', een gezaghebbende publicatie van het *Institute for Economics & Peace*, laat zien dat het aantal aanslagen in het Westen in 2024 zo'n 70% lager lag ten opzichte van het 'hoogtepunt' in 2017.²⁶ Dat zien we ook terug in het aantal terrorisme-gerelateerde arrestaties, die volgens EUROPOL van meer dan duizend in de jaren 2010 is gezakt tot enkele honderden in

2024.²⁷ Bovendien hebben Noorse collega's van het *Center for Research on Extremism* aangetoond dat dodelijk geweld vanuit rechts-extremistische hoek in Europa al jaren daalt.²⁸ Gek genoeg maken we ons dus steeds meer zorgen over extremisme en polarisering terwijl het gevreesde terrorisme juist afneemt. Wat is hier aan de hand?

Bestaande wetenschappelijke inzichten helpen ons hier maar gedeeltelijk op weg. Jarenlang heeft het veld zich voornamelijk beziggehouden met de extremisten die juist wél hun gewelddadige overtuigingen in gewelddadig gedrag omzetten.²⁹ Ook Nederlandse wetenschappers hebben bijgedragen aan dit debat, zoals het werk van Frank Buijs, Beatrice de Graaf, Martijn de Koning, Edwin Bakker, Bertjan Doosje, Kees van den Bos, Christianne de Poot, en nog een groot aantal andere collega's.³⁰ Zij hebben belangrijke inzichten geopenbaard over bijvoorbeeld de achtergronden en kenmerken van de jihadistische 'strijders van eigen bodem'.³¹ Of studies verricht naar de rol die psychopathologie speelt bij radicalisering, zoals uitgevoerd door Anton Weenink en Bram Sizoo.³² Deze en vele andere bijdragen hebben een stevige *body of knowledge* opgeleverd over waarom sommige geradicaliseerde personen tot terrorisme overgaan. Maar tot voor kort waren er amper studies naar waarom de meeste extremisten juist géén terrorisme plegen.

22 Bliuc et al., "A theoretical framework."

23 Iyengar et al., "The origins and consequences"; Reiljan, "Fear and loathing across party lines."

24 Van Prooijen et al., "Suspicion of institutions."

25 Della Porta, *Social movements*; English, *Armed struggle*; Merkl, "West German left-wing terrorism."

26 IEP, *GTI 2024*.

27 EUROPOL, *TE-SAT 2019*; EUROPOL, *TE-SAT 2024*.

28 Ravndal et al., *RTV trend report 2024*.

29 Schuurman, "Non-involvement in terrorist violence."

30 Buijs et al., *Strijders van eigen bodem*; De Graaf, *Radicale verlossing*; De Koning en Meijer, "Going all the way"; Bakker, "Characteristics of jihadi terrorists"; Doosje et al., "Determinants of radicalization"; De Poot et al., *Jihadi terrorism in the Netherlands*.

31 Buijs et al., *Strijders van eigen bodem*.

32 Weenink, "Adversity, criminality"; Sizoo, *Wat bezielt een extremist?*; Van Buuren en Sizoo, "Verward geweld of geweld verward."

We weten nog weinig over de ruimte tussen idee en aanslag. Waarom de ene extremist juist wel tot aanslagen overgaat maar de andere niet. Dit maakt het ook erg lastig om ons hedendaagse dreigingsbeeld te duiden; hoe kan extremisme groeien terwijl het terrorisme afneemt? Onderzoek naar deze belangrijke vraag is pas zeer recent op gang gekomen. Naast toonaangevende studies zoals die van de Amerikaan Gary LaFree en de Britse Sarah Knight,³³ is het opvallend dat ook hier Nederlanders een belangrijke rol spelen, zoals het team rond Elanie Rodermond aan de VU.³⁴ Het is ook het thema waar ikzelf de afgelopen jaren mijn energie in heb gestoken. Ondersteund door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek en de Canadese overheid, konden mijn collega Sarah Carthy en ik een serie artikelen schrijven over wanneer radicaliseringsprocessen juist níet tot terrorisme leiden.³⁵

Onze inzichten en die van het bredere ontluikende onderzoeksgebied, wijzen op een aantal 'beschermende factoren'. Dat zijn invloeden die de kans op risicovol, gewelddadig en illegaal gedrag zoals terrorisme, verminderen. In lijn met breder criminologisch onderzoek, zien we onder andere dat een redelijke tot hoge mate van zelfbeheersing de overgang van extreme ideeën naar extreem geweld bemoeilijkt. Dat geldt ook voor de mate van binding aan de maatschappij. Extremisten die een partner hebben, die aan een baan of opleiding zijn geëngageerd, en vooral die verantwoordelijkheid dragen voor kinderen; voor hen is er een behoorlijk gat tussen denken en doen.

33 LaFree et al., "Correlates"; Knight et al., "Violent versus nonviolent Actors."

34 Thijs et al., "Violent and nonviolent terrorist suspects."

35 Schuurman en Carthy, "Understanding (non)involvement"; Schuurman en Carthy, "Contextualizing involvement"; Schuurman en Carthy, "Citizens, extremists, terrorists"; Schuurman, "Non-involvement in terrorist violence."

Dit alles brengt ook iets heel menselijks naar voren. Namelijk, dat veel extremisten behoorlijk hypocriet kunnen zijn; aan de ene kant juichen ze de gewelddadige ineenstorting van onze samenlevingen toe, aan de andere zou het toch wel fijn zijn als dat pas gebeurt nadat de kinderen van school zijn en de hypotheek is afbetaald.

De meest opvallende uitkomst van ons onderzoek was echter dat deelname aan extremistische groeperingen, de kans op het plegen van aanslagen verkleint. Toen dat uit de analyses rolde hebben we ons wel even achter de oren gekrabd. De eerste gedachte was toch dat we een flinke smak belastinggeld hadden verspild. Deelname aan extremistische groeperingen *verhoogt* toch juist het risico op terrorisme? Groeperingen als al-Qaeda, Islamitische Staat, de IRA, de RAF; de recente geschiedenis staat bol van dit soort groepen die synoniem staan met een reeks bloederige aanslagen. Maar net zoals niet ieder geradicaliseerd persoon tot terrorisme overgaat, geldt dat ook voor extremistische groeperingen. Voor iedere Hofstadgroep, NSU of *Atomwaffen Division* zijn er veel meer extremistische verbanden die bewust níet de stap naar terrorisme zetten. Neonazistische *Kameradschaften* bijvoorbeeld, die fantaseren over het geweld dat ze op *Tag X* gaan ontketenen maar zich tot die tijd vooral inzetten voor het versterken van hun beweging.³⁶ Of jihadististen die zichzelf vooral een logistieke of propagandistische rol toeschrijven; zoals de Haagse 'Context' verdachten die in de jaren 2010 anderen aanmoedigden om naar strijdgebieden af te reizen maar dat grotendeels zelf niet deden.³⁷

Maar wat speelt hier? Waarom zouden groeperingen die extremistische wereldbeelden omarmen, dat wil zeggen overtuigd zijn van de noodzaak om middels geweld een

36 Zie, b.v.: Bennekenstein, *Ein Deutsches Mädchen*; Schlaffer, *Hass*.

37 Minks en Bos, "Advocaat-Generaal Simon Minks."

revolutie te bewerkstelligen, dat vervolgens niet doen? Deels gaat het om simpel lijfbehoud. Veel extremistische clubs realiseren zich dat de overheid vele malen sterker is dan zijzelf, en dat een gewelddadige confrontatie voor hen gaat eindigen in de dood of levenslange gevangenisstraf. Ook al zien we extremisten vaak als keiharde fanatici, zinloze zelfopoffering gaat toch de meesten een stap te ver. Een tweede belangrijk aspect hier is de zogenaamde ‘strategische logica’ die dergelijke organisaties omarmen. Voor groeperingen als al-Qaeda en IS is die in zekere zin vrij simpel; zij zien enkel en alleen geweld als effectief en legitiem om hun doelen te bereiken. Maar voor veel andere extremistische verbanden ligt dat wat genuanceerder. Deels ingegeven door hun zwakte ten opzichte van de staat, hanteren ze een bredere strategische logica. Zo zetten ze bijvoorbeeld in op het versterken van de organisatie met nieuwe leden of financiële inkomsten. Of leggen ze zich toe op het produceren van propaganda, of zelfs het deelnemen aan verkiezingen om het door hun gehate systeem van binnenuit te kunnen corrumperen. Dat betekent niet dat ze het geweld hebben afgezworen. Ze hebben het vaak alleen uitgesteld tot een punt in de toekomst waarop ze sterk genoeg zijn geworden om de directe confrontatie met het systeem aan te gaan.

Deelname aan een extremistische groepering kan dus een barrière zijn voor het plegen van aanslagen. Mits die groeperingen bereid zijn om meer middelen dan alleen geweld in te zetten. Dat we groeiend extremisme maar afkalvend terrorisme zien, zou dus kunnen komen doordat extremistische groeperingen de meerdere wegen naar Rome hebben ontdekt. Dat in ieder geval sommigen inzien dat ze andere mogelijkheden hebben om hun doelen te verwezenlijken dan alleen door politiek geweld. Dat brengt ons terug bij het eerder genoemde electorale succes van de rechts-extremistische AfD in Duitsland, en de manier waarop Trump door verkiezingswinst nu de Amerikaanse democratische rechtsstaat van binnenuit kan ontmantelen. Als extremisme *mainstream* kan gaan, is er

veel minder behoefte aan risicovol politiek geweld. En daarmee komen we op een zeer verontrustend punt.

We zijn als mensen erg goed in het herkennen van acute dreigingen, zoals personen die met bommen en Kalasjnikovs aanslagen willen plegen. We hebben veel meer moeite met het vinden van een adequate respons op een langzaam groeiende dreiging, zoals grote aantallen stemmers die politieke bewegingen aan de macht helpen die het democratisch bestel in wezen vijandig zijn gezind. Cru gezegd kunnen onze democratische samenlevingen een paar aanslagen per jaar prima doorstaan. Ik weet niet of hetzelfde geldt voor steeds breder gedragen extremistische bewegingen.

Voorbij het individu

Terugkijkend op ons onderzoek naar waarom radicalisering meestal niet tot terroristisch geweld leidt, denk ik dat het nut niet alleen schuilt in specifieke bevindingen. Het zit ook in onze analytische nadruk op de rol van de groep. Dat contrasteert met veel eigentijds terrorisme-onderzoek, dat *grosso modo* geneigd is om verklaringen te zoeken bij het geradicaliseerde individu zelf.³⁸ Wat voor karaktereigenschappen hebben ze? Hoe was hun jeugd? Welke denkbeelden zijn ze gaan omarmen? Dat levert veel op, maar riskeert ook dat we terrorisme, en de radicalisering die eraan vooraf gaat, blijven zien als uitingen van grotendeels individuele ‘afwijkendheid’. Terrorisme is meer dan de verwezenlijking van iemands fanatisme, geloofswaanzin, of verbeterheid. Een radicaliseringsproces, en de manier waarop de opgedane wereldbeelden geuit worden, krijgt niet alleen zijn vorm door de eigenschappen van de persoon die het ondergaat. Het is ook een weerspiegeling van het sociale netwerk waar de extremist zich in bevindt en aan spiegelt, van de heersende sociale, politieke en economische omstandigheden, en de aard van

³⁸ Wolfowicz et al., “Cognitive and behavioral radicalization.”

de sociale bewegingen die zich aandienen als vehikels voor maatschappelijke verandering.

Toegegeven, het idee om deze fenomenen breder te beschouwen is verre van nieuw. Zo schreef de Italiaanse sociologe Donatella della Porta al in de jaren '90 toonaangevend werk over de opkomst van het linkse terrorisme in Duitsland en Italië gedurende de jaren zestig en zeventig. Daarin vervlocht ze meerdere analytische invalshoeken zodat individueel gedrag consequent vanuit een brede context kon worden begrepen.³⁹ Een recenter voorbeeld is het werk van de Leidse hoogleraar Isabelle Duyvesteyn. Zij benadrukt dat de escalatie of de-escalatie van politiek geweld vaak voortkomt uit de relatie tussen strijdende partijen; hoe, bijvoorbeeld, een staat reageert op een oppositiebeweging, of dat concurrentie tussen zulke bewegingen ook een aanzet tot aanslagen kan vormen.⁴⁰ Des te opvallender is het dat dit soort inzichten in terrorisme-onderzoek grotendeels uit het zicht zijn geraakt, overvleugeld door de zoektocht naar verklaringen binnen het geradicaliseerde individu. In navolging van auteurs als Andrew Zammit en Laura Smith pleit ik er dus voor dat individu opnieuw te gaan contextualiseren en meer aandacht te besteden aan de invloed van factoren op het niveau van groepen, bewegingen en de sociaal-politieke omgeving.⁴¹

Er is dringend behoefte aan zo'n benadering. Als we ons onderzoek niet nadrukkelijker gaan verbreden, dan kunnen we cruciale vragen niet beantwoorden. Waarom is de rechts-extremistische beweging in de Verenigde Staten vele malen gewelddadiger dan die in Europa?⁴² Waarom heeft de internationale jihadistische beweging zich blijvend aan geweld

gecommitteerd, terwijl rechts-extremisten een breder palet aan strategieën zijn gaan omarmen? Net zo goed moeten we meer aandacht gaan besteden aan de rol die de sociaal-politieke context speelt. Kunnen factoren zoals contraterrorisme-effectiviteit, of de veranderende geopolitieke situatie, helpen verklaren waarom het jihadisme welig tierde in het Europa van de jaren 2010 maar nu grotendeels op de achtergrond is geraakt? Kan het hogere niveau van rechts-extreem geweld in de VS ten opzichte van Europa verklaard worden doordat onze samenlevingen de stap naar geweld bemoeilijken? Waarom waren er dan toch ook bij 'ons' pieken van dodelijk rechts-extreem geweld in de jaren 1990 en rond de eeuwwisseling?⁴³

Deze vragen zijn niet alleen interessant op zichzelf. Ze bieden ook grip op onderliggende mechanismen. Enerzijds wanneer en waarom extremistische bewegingen en groeperingen juist niet tot het geweld overgaan dat ze qua ideologie omarmen. Anderzijds hoe de structuren van onze samenlevingen invloed op die processen uitoefenen. Essentiële inzichten om te begrijpen waarom terrorisme grotendeels uitblijft terwijl extremisme en polarisering groeien. En daarmee dus ook belangrijke onderdelen van een maatschappelijke aanpak van deze fenomenen. We moeten eerst begrijpen welke factoren de gang van extreme ideeën naar extreem geweld bemoeilijken, voordat we beleid kunnen ontwikkelen om die zo belangrijke obstakels te versterken. In mijn nieuwe functie als hoogleraar terrorisme en politiek geweld, zullen deze thema's een belangrijke rol in onderzoek en onderwijs blijven spelen.

Terrorisme in context

Onderzoek naar terrorisme verdient dus meer aandacht voor context, maar dit geldt ook op grotere schaal. Hiermee kom ik bij mijn tweede inhoudelijke punt. De tijden dat terrorisme de primaire veiligheidsdreiging voor Westerse samenlevingen was, zijn voorbij. Anno 2025 is terrorisme slechts één aspect

39 Della Porta, *Social movements*.

40 Duyvesteyn, *Rebels and conflict escalation*.

41 Zammit, "The smallest act"; Smith et al.

42 Doxsee et al., *Pushed to extremes*; Ravndal et al., *RTV trend report 2024*.

43 Ravndal et al., *RTV trend report 2024*.

van een veel breder pallet aan dreigingen. Enerzijds krijgt dit vorm door binnenlandse ontwikkelingen. Daarbij denk ik vooral aan de groeiende uitdagingen rond de ondermijning van onze democratische rechtsstaat. Politici, burgemeesters, wethouders, maar ook journalisten, wetenschappers, advocaten en rechters zijn al jarenlang het slachtoffer van bedreigingen. Veelal anoniem geuit via sociale media komen dit soort bedreigingen zelden tot daadwerkelijk geweld.⁴⁴ Toch hebben ze een uitgesproken negatief effect. Een aanzienlijk percentage journalisten en toga-dragers, zoals officieren van justitie en rechters, voelen zich genooddaakt om extra beveiligingsmaatregelen te treffen. Een niet verwaarloosbaar aantal heeft bovendien naar aanleiding van bedreigingen zelfs overwogen om hun werk neer te leggen, of om bepaalde zaken niet meer aan te nemen.⁴⁵

En het gaat hier niet alleen om boze burgers met gebrekkige zelfbeheersing. De moorden op de broer van een kroongetuige in 2018, op advocaat Derk Wiersum in 2019, en op misdaad-verslaggever Peter R. de Vries in 2021, tonen hoe bereid sommige criminele organisaties zijn om middels geweld de rechtsgang te beïnvloeden.⁴⁶ In het strafproces rond die laatste moordaanslag heeft het Openbaar Ministerie zelfs ingezet op moord met terroristisch oogmerk, wat de overlap tussen deze fenomenen en mijn achtergrond als terrorisme-onderzoeker benadrukt.⁴⁷ Het verheugt me dan ook dat ik al een aantal jaren betrokken ben bij een door het Ministerie van Justitie en Veiligheid gefinancierd project op het terrein van ‘Bewaken en

Beveiligen’, waar ik samen met mijn collega’s onderzoek doe naar bedreigingen tegen onze democratische rechtsstaat.⁴⁸

Hoe belangrijk en verontrustend deze binnenlandse ontwikkelingen ook zijn, ze worden overschaduwd door wat er de afgelopen jaren op geopolitiek vlak gaande is. De oorlog die Rusland sinds 2022 tegen Oekraïne voert heeft vrede en veiligheid in Europa een keiharde slag toegebracht. Laat ik het wat provocatief stellen; gewelddadige non-staatelijke actoren zoals al-Qaeda en IS konden alleen uitgroeien tot ons primaire veiligheidsprobleem zolang we ons in vredestijd bevonden. Hoe ernstig die dreiging ook was en nog steeds is, het ontbrak deze terroristen aan de potentie om de welvaart en veiligheid van onze samenlevingen fundamenteel en langdurig te ontwrichten. De relatieve ‘luxe’ van een geweldsdreiging die voornamelijk vanuit non-staatelijke actoren kwam, is nu overschaduwd door oplevende interstatelijke competitie met China, Iran, en vooral Rusland.⁴⁹

Vooropgesteld; we bevinden ons noch als Nederland noch als Europese Unie in oorlog met Rusland. Maar door onze steun aan Oekraïne en de steeds roekeloze pogingen van het Poetin-regime om die te ondergraven, komen we wél dieper in het schemergebied tussen oorlog en vrede. Mijn professionele interesse gaat hierbij vooral uit naar wat we ‘hybride dreigingen’ noemen. Dat zijn geheime en illegale operaties die van nature ambigue zijn, die zich bewust ophouden in het duister tussen vrede en openlijke oorlogvoering.⁵⁰ Hybride operaties geven vijandige regimes, zoals dat van Poetin, middelen in handen waarmee ze hun buitenlands beleid extra kracht kunnen bijzetten. Deze operaties draaien om het verspreiden van propaganda, het beïnvloeden van verkie-

44 Schuurman et al., *Dreigingsontwikkelingen relevant voor het stelsel*, 26; Van Buuren et al., *Dreigingsmonitor bewaken en beveiligen 2022-2023*, 44.

45 Van Buuren et al., *Dreigingsmonitor bewaken en beveiligen 2022-2023*, 13–21.

46 Ibid., 3, 9.

47 Rechtbank Amsterdam, “Hoge celstraffen.”

48 Universiteit Leiden, “Onderzoeksproject: bewaken en beveiligen.”

49 AIVD, *AIVD jaarverslag 2024*; MIVD, *Openbaar jaarverslag 2024*.

50 Mumford en Carlucci, “Hybrid warfare.”

zingen, om sabotage en moordaanslagen, en zelfs terrorisme.⁵¹ Ze zijn ontworpen om ‘ontkenbaar’ te zijn; Rusland zal niet erkennen dat het verantwoordelijk was voor de sabotage aan onderzeese infrastructuur, of voor de moordpoging, in 2024, op de directeur van het Duitse wapenbedrijf *Rheinmetall*. Al helemaal niet dat het meerdere pogingen heeft gedaan om aanslagen te plegen op burgerluchtvaart.⁵² Het effect van die ontkenning wordt nog eens versterkt door de inzet van ‘wegwerpagenten’. Vaak opportunistische criminelen die voor een paar honderd Euro via apps als Telegram worden geworven om operaties uit te voeren. Acties uiteenlopend van het verspreiden van propaganda tot het plaatsen van brandbommen op vliegtuigen.⁵³

Dit maakt het attributie-vraagstuk erg lastig. Toen mijn collega’s en ik vorig jaar begonnen aan een overzicht van Russische hybride oorlogvoering tegen Europa, worstelden we continu met de vraag of er voldoende bewijs was om een incident op te nemen. Datzelfde probleem doet zich op veel grotere schaal voor bij de regeringen van getroffen landen. Als je niet zeker weet wie er achter de zoveelste kabelbreuk zit, of als er geen hard bewijs is voor de hand van Moskou in pogingen om drinkwatervoorzieningen te saboteren, hoe kan een land zich dan verzetten? Hybride oorlogvoering geeft agressors een voordeel. Hun operaties zijn vaak stuk voor stuk te klein om een ferme, wellicht zelfs militaire, respons te rechtvaardigen. Maar bij elkaar opgeteld kunnen de speldenprikken echte schade veroorzaken. Doe je niks terug, dan geef je de opponent vrij spel. Sla je te hard terug, dan riskeer je escalatie met een nucleaire mogendheid.⁵⁴ Het is een

uiterst lastig vraagstuk waar ook Europa nog geen eenduidig antwoord op heeft.

Dat zo’n collectieve respons nodig is, blijkt uit de aard en omvang van de Russische dreiging. Zelfs met een conservatieve, voorzichtige benadering van het attributie-vraagstuk, heeft Rusland sinds het in februari 2022 Oekraïne binnenviel, zo’n 125 hybride operaties tegen Europa uitgevoerd.⁵⁵ Daarbij zijn de honderden, zo niet duizenden, cyberaanvallen nog niet meegerekend. De hybride dreiging laat zich kenmerken door een drietal trends. Op de eerste plaats neemt het aantal incidenten hard toe. In 2023 twee keer zoveel als een jaar eerder en in 2024 bijna drie keer zoveel als het jaar daarvoor. De incidenten worden ook steeds ernstiger. In 2024 begon Rusland naast sabotage en beïnvloedingscampagnes ook gebruik te maken van moordaanslagen; op een overgelopen Russische helikopterpiloot in Spanje, bijvoorbeeld. Maar er vonden ook digitale en fysieke inbraken plaats in installaties die te maken hebben met waterzuivering en de drinkwatervoorziening. Misschien het meest opvallend waren de activiteiten gericht tegen burgerluchtvaart, van steeds uitdijende *GPS-jamming* van vliegtuigen in oostelijk Europa, tot pogingen om brandbommen aan boord van DHL-vrachtvliegtuigen te laten afgaan. Bij die laatste incidenten gaat het in feite om een vorm van staats-gestuurd terrorisme en het verbaast me dan ook dat de publieke discussie over deze gebeurtenissen zeer beperkt is gebleven. Al helemaal omdat het hier om een patroon lijkt te gaan; in mei van dit jaar vrijdelden de Duitse autoriteiten namelijk een soortgelijk plot.⁵⁶ Tot slot blijkt uit ons onderzoek dat deze hybride aanvallen steeds verder westwaarts opschuiven. Vorig jaar waren Duitsland en

11

51 Azad et al., “Understanding gray zone warfare”; Galeotti, *Active measures*.

52 Schuurman, “Russia is stepping up.”

53 Walker, “These people are disposable”; Kayali et al., “Europe is under attack.”

54 Azad et al., “Understanding gray zone warfare.”

55 Cijfers ontleend aan een tot 29 augustus 2025 geactualiseerde, maar nog ongepubliceerde, versie van: Schuurman, “Russian operations against Europe dataset.”

56 Cole, “Germany arrests three.”

Frankrijk de meest getroffen landen en ook Nederland is al regelmatig doelwit geweest.⁵⁷

Helaas staat het wetenschappelijk onderzoek naar de Russische hybride operaties tegen Europa nog op een laag pitje. Totdat mijn collega's en ik eind 2024 ons overzicht maakten, was er na bijna drie jaar oorlog nog geen totaalbeeld van deze incidenten. Maar ook nu blijven nog veel belangrijke vragen in duisternis gehuld. Zo weten we nog erg weinig over de 'wegwerpagenten' die een steeds grotere rol spelen in deze operaties. Wie zijn ze? Kunnen we inzichten uit terrorisme-studies gebruiken om de 'radicalisering' van deze individuen te doorgronden? Ook tasten we in het duister als het gaat om de motivering van deze operaties. Waarom onderneemt Rusland steeds roekelozere acties tegen Europa, acties die ook voor Moskou tot zeer gevaarlijke escalatie kunnen leiden. Zijn het pogingen om de militaire operaties aan het front in Oekraïne te ondersteunen? Reacties op Westerse handelingen die Poetin als provocatief beschouwt, zoals het leveren van extra steunpakketten aan Kyiv, of het opheffen van doelwitrestricties op Westerse kruisvluchtwapens in Oekraïense handen?

Het is cruciaal dat we de Russische hybride dreiging beter gaan begrijpen. Zeker nu de regering Trump zich een steeds onbetrouwbaardere bondgenoot toont en de EU zich haast om zelfstandig veiligheid en democratie op ons continent te gaan waarborgen. Klem tussen een revanchistisch Rusland en een steeds autocratische en isolationistische VS, kunnen we het ons niet veroorloven om onze veiligheid te verloochenen. Mijn pleidooi om meer zicht te krijgen op de ruimte tussen idee en aanslag is dus niet alleen op non-statelijke actoren zoals terroristen van toepassing. Om in dit tijdsgewricht een maatschappelijk relevante bijdrage te leveren, zie ik het als essentieel om ook onderzoek te doen naar hoe, wanneer en waarom vijandige staten hun buitenlandse ambities omzetten

in gewelddadig buitenlands beleid. Net als terrorisme zijn hybride operaties een vorm van 'irreguliere' oorlogvoering en daarmee bijzonder geschikt als onderwerpen van onderzoek voor mijn collega's en mijzelf.⁵⁸ Het doet me daarom ook deugd dat mijn leeropdracht verder rijkt dan specifiek het terrorisme. Juist door ook de bredere categorie 'politiek geweld' te omvatten, word ik in staat gesteld om met open blik eigentijdse veiligheidsproblemen te onderzoeken.

Blik op de toekomst

Hoe nu verder? Bijna 200 jaar geleden werd postuum het meesterwerk van mijn eerste academische liefde gepubliceerd; de Pruisische militair-theoreticus Carl von Clausewitz. In *Vom Kriege* zette hij uiteen dat oorlog continu van verschijningsvorm verandert zonder daarbij wezenlijk van aard te wijzigen.⁵⁹ Ik zie dat enerzijds als een waarschuwing; om niet in iedere ontwikkeling van het dreigingsbeeld een aardverschuiving te zien. Om niet achter iedere *hype* aan te rennen. Anderzijds lees ik er iets bemoedigends in. Dat we onze bestaande inzichten in de fundamentele aspecten van politiek geweld kunnen gebruiken om ook nieuwe ontwikkelingen te duiden. De purist in mij houdt er niet van om Von Clausewitz te citeren, omdat daarmee de dialectische aard van zijn argument verloren gaat. Maar zijn aforisme dat oorlog de voortzetting van politiek met andere middelen is, vat wel uitstekend samen waarmee we ons vandaag de dag geconfronteerd zien. Zowel de drijfveren als de uitingsvormen van politiek geweld zijn verbreed, en het is aan wetenschappers als mijzelf om daar inzichten in te bieden. Gelukkig betekent dat niet dat we het wiel opnieuw uit hoeven te vinden. De academie is constant in beweging. Onderzoek naar terrorisme en politiek geweld heeft zich in rap tempo ontwikkeld. Een belangrijk onderdeel daarvan is methodologische innovatie. Er wordt meer dan ooit gebruik gemaakt

⁵⁷ Schuurman, "Russian operations against Europe dataset."

⁵⁸ Azad et al., "Understanding gray zone warfare."

⁵⁹ Von Clausewitz, *On war*, 101.

van grote datasets en statistische analyses. In navolging van een discipline als criminologie, zijn we steeds meer theorieën kwantitatief gaan toetsen en ontwikkelen. Dat heeft voor een verrijking van het onderzoeksveld gezorgd, en het is een benadering waar mijn collega's en ik ook gebruik van zullen blijven maken. Maar in het kader van niet het oude verlooehenen om het nieuwe te kunnen omarmen, moeten we daarbij wel kritisch blijven op de onderliggende data. Ons veld heeft decennialang gekampt met een tekort aan betrouwbare bronnen. In plaats van interviews met terroristen en extremisten, beriepen we ons op krantenartikelen. In plaats van dossieronderzoek, maakten we gebruik van inzichten uit de bestaande literatuur. Ook op dit front is de afgelopen jaren hoopvolle vooruitgang geboekt, maar we blijven nog te afhankelijk van secundaire bronnen. Zeker waar het gaat om de grote datasets die vervolgens ten grondslag liggen aan complexe analytische methodieken, is een solide empirische basis onontbeerlijk. Op dat vlak heeft ons instituut een uitstekende, ik denk zelfs wel toonaangevende, reputatie. Het werk van mijn collega's en mijzelf onderscheidt zich ten dele doordat we juist zwaar inzetten op het gebruik van primaire bronnen zoals interviews met extremisten. Ik denk dat de combinatie van methodologisch vernuft en solide bronnen ook in de toekomst een sleutel tot succes zal blijken.

Dat brengt me bij de noodzaak van samenwerking. Een cliché, zou u misschien zeggen. Maar als het om terrorisme-onderzoek gaat is dat helaas verre van het geval. Waar het in andere vakgebieden al jaren de gewoonte is om wetenschap in teams te bedrijven, loopt de sociaalwetenschappelijke benadering van politiek geweld en, met name, terrorisme daar nog ver op achter. Tot voor kort werden bijna 75% van de artikelen over terrorisme door alléén werkende auteurs geschreven.⁶⁰ Hoe briljant sommigen ook zullen zijn, in teams hebben we als wetenschappers meer intellectueel kapitaal, meer tijd, en meer

middelen om deze altijd complexe vragen te bestuderen. Maar samenwerking is voor mij niet beperkt tot de academische gemeenschap. Ik ben mijn loopbaan bij de Universiteit Leiden begonnen bij het 'Centrum voor Terrorisme en Contraterrorisme', de voorloper van ons huidige *Institute of Security and Global Affairs*. Het CTC was ontstaan uit een samenwerking met de Nationaal Coördinator Terrorisme-bestrijding, de toenmalige NCTb. Van meet af aan was er dus een sterke connectie met het werkveld. Met de beleidsmakers en professionals die concreet vorm geven aan terrorismebe-strijding of het tegengaan van radicalisering.

Terugkijkend hebben deze samenwerkingen ons instituut en mijzelf erg veel gebracht. We hebben leerzame en invloedrijke projecten gedraaid met partners als de politie, Reclassering Nederland en de NCTV, zoals de coördinator sinds 2012 heet. Professionele connecties die cruciaal zijn geweest om de juiste vragen te blijven stellen, over de richting waarin veiligheidsdreigingen zich ontwikkelen. Of hoe onze overheid probeert die het hoofd te bieden. Connecties, ook, die vaak essentieel zijn geweest om op tijd toegang te krijgen tot de eerder geroemde primaire bronnen, zoals opsporingsdossiers. Juist doordat we ons een 'kritische vriend' hebben getoond, niet bang om een stevig debat aan te gaan, is het vertrouwen in onze onafhankelijke positie en bijdragen gegroeid. Ook hier ligt een lijn die ik in de toekomst graag voortzet. Maar ook hier vereist de veranderende aard van het dreigingslandschap aanpassingen. Het is mijn ambitie om onze samenwerkings-verbanden uit te breiden; binnen het instituut met aanpalende onderzoeksgroepen. Binnen de universiteit met andere faculteiten, omdat er een enorm potentieel zit in multidisciplinaire samenwerking op thema's rond terrorisme en politiek geweld. En uiteraard met het werkveld én onze collega's aan andere universiteiten in binnen- en buitenland, wiens werk al jaren een basis voor vruchtbare samenwerking is.

13

⁶⁰ Schuurman, "Research on terrorism."

Tot slot wil ik hier de rol van het onderwijs benadrukken. Onze studenten zijn het fundament en de toekomst van ons instituut. Belangrijker nog, zij zijn degenen die de komende jaren vooraan zullen staan bij het voorkomen en bestrijden van het groeiende aantal bedreigingen voor onze Europese democratische rechtsstaten. Om studenten daarop voor te bereiden moet onderzoek nauw op onderwijs aansluiten. Ook hier is het dus cruciaal om een goede vinger aan de pols te houden. Niet om het onderwijsaanbod aan te passen op iedere hype, wel om ervoor te zorgen dat de veiligheidsproblemen die studenten om zich heen zien ook degenen zijn waar ze in de collegebanken over zullen leren. Dat vereist van mijn collega's en mijzelf dat we verder gaan dan de academische literatuur en te rade gaan bij het werkveld om te leren wat daar speelt. Kortom, bij het invullen van mijn leeropdracht zal ik methodologische innovatie niet schuwen, maar wel blijven werken vanuit een stevige empirische basis. Niet achter hypes aanrennen, maar wel meebewegen met de tektonische verschuivingen om ons heen. De verbinding blijven aangaan; met collega's, het werkveld, én met de studenten op wie we zullen vertrouwen om Europa's vrede en voorspoed te waarborgen.

Dankwoord

Dat brengt mij bij het laatste, en leukste onderdeel van mijn oratie. Het dankwoord. Ik ben zeer vereerd dat mij de mogelijkheid is geboden om mijn werk als hoogleraar voort te zetten. Het is me een genoegen geweest om u deze afgelopen drie kwartier te mogen toespreken. Maar net zoals terroristen niet alleen door hun persoonskenmerken worden gevormd, is het hoogleraarschap ook meer dan een opstelsom van mijn individuele inspanningen. Ook bij mij is de bredere omgeving van cruciaal belang geweest. Als Isabelle Duyvesteyn mij in 2009 niet de mogelijkheid had geboden om haar assistent te worden, had ik hier nu niet gestaan. Net zo goed geldt dat voor Edwin Bakker, die mij in 2011 een plek aanbood op het CTC. Des te meer, omdat hij mij ook jaren als promotor heeft

begeleid en tot de dag van vandaag een mentor is gebleven. Ik prijs me gelukkig dat ik nog meer mensen mag bedanken voor hun hulp. Quirine Eijkman, bijvoorbeeld, die naast haar rol als copromotor ook liet zien hoe je opdrachtgevers kon managen. Mijn collega's in de onderzoeksgroep met wie ik samen kon optrekken bij een reeks projecten; in het bijzonder Liesbeth, Sarah, Jelle, Sergei en Wietse.

En dan zijn er nog tientallen collega's wiens ideeën vorm hebben gegeven aan mijn eigen gedachten, binnen wiens projecten ik mij verder kon ontwikkelen, en wiens vriendschap een duurzaam en internationaal professioneel netwerk heeft opgeleverd. Ik kan hen niet allen benoemen, maar wil toch graag mijn dank verwoorden voor Alex Schmid, Tore Bjørgo, Paul Gill, John Horgan, Beatrice de Graaf, en Noémie Bouhana. Dank, ook, voor het vertrouwen dat financierders zoals de NWO, de KNAW, het Fulbright-fonds en de NCTV in mij gesteld hebben. Zonder hun steun had ik nooit de onderzoeken kunnen doen die aan deze positie hebben bijgedragen. Zeer erkentelijk ben ik bovendien het College van Bestuur van onze universiteit, het bestuur van de Faculteit Governance and Global Affairs, en de collega's die zitting hebben genomen in de benoemings- en adviescommissie. Dank voor jullie vertrouwen. En dank, zondermeer, aan het huidige en vorige bestuur van ons instituut. Zonder de door jullie geboden kansen was ik hier niet gekomen.

Tot slot; lieve vrienden en familie. Wat ontzettend fijn dat jullie er vandaag zijn om deze bijzondere dag samen met mij te vieren. Alle steun van collega's ten spijt, was dit nooit gelukt zonder de basis die jullie voor mij vormen. Dat geldt in het bijzonder voor jullie, pap, mam, en Claire. En natuurlijk voor Mathilde en Lars. Hoe eervol ik het ook vind om hoogleraar te kunnen zijn, uiteindelijk blijft het gewoon werk. Jullie zijn waar het écht om draait. Lars, ik hoop dat je vierjarige oren zo min mogelijk hebben opgevangen van wat je vader heeft

verteld. Laten we snel weer Lego bouwen, zodat jij een mooie graafmachine hebt en ik weer alles in het juiste perspectief zie.

Ik heb gezegd.

Literatuur

AIVD. *AIVD jaarverslag 2024*. Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, 2025. <https://www.aivd.nl/documenten/jaarverslagen/2025/04/24/jaarverslag-2024>.

AIVD. *Anti-institutioneel-extremisme in Nederland. Een ernstige dreiging voor de democratische rechtsorde?* Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, 2023. <https://www.aivd.nl/documenten/publicaties/2023/05/25/anti-institutioneel-extremisme-in-nederland-een-ernstige-dreiging-voor-de-democratische-rechtsorde>.

AIVD. *Een web van haat: De online grip van extremisme en terrorisme op minderjarigen*. Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, 2025. <https://www.aivd.nl/documenten/publicaties/2025/04/03/een-web-van-haat>.

AIVD. "Uitreizigers en terugkeerders." aivd.nl, 31 januari 2025. <https://www.aivd.nl/onderwerpen/terrorismen/uitreizers-en-terugkeerders>.

AIVD, Nationale Politie, en NCTV. *Met de rug naar de samenleving: Een analyse van de soevereinenbeweging in Nederland*. Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, 2024. <https://www.aivd.nl/documenten/publicaties/2024/04/09/fenomeenanalyse-soevereinenbeweging-in-nederland-met-de-rug-naar-de-samenleving>.

Azad, Tahir Mahmood, Muhammad Waqas Haider, en Muhammad Sadiq. "Understanding gray zone warfare from multiple perspectives." *World Affairs* 186, no. 1 (2023): 81–104. <https://doi.org/10.1177/00438200221141101>.

Bakker, Edwin. "Characteristics of jihadi terrorists in Europe (2001-2009)." In *Jihadi terrorism and the radicalisation challenge*, redactie Rik Coolsaet. Ashgate, 2011.

Bakker, Maartje. "Radicaal-rechts Europa worstelt met liefde voor Donald Trump: 'Patriot zijn is niet hetzelfde als een hielenlikker van Trump zijn.'" *De Volkskrant*, 10 maart 2025. <https://www.volkskrant.nl/buitenland/radicaal-rechts-europa-worstelt-met-liefde-voor-donald-trump->

[patriot-zijn-is-niet-hetzelfde-als-een-hielenlikker-van-trump-zijn~b605ade9/](https://www.volkskrant.nl/buitenland/radicaal-rechts-europa-worstelt-met-liefde-voor-donald-trump-).

Benneckenstein, Heidi. *Ein Deutsches Mädchen: Mein Leben in Einer Neonazi-Familie*. Tropen, 2017.

Bliuc, Ana-Maria, John M. Betts, Matteo Vergani, Ayoub Bouguettaya, en Mioara Cristea. "A theoretical framework for polarization as the gradual fragmentation of a divided society." *Communications Psychology* 2, no. 1 (2024): 1-10. <https://doi.org/10.1038/s44271-024-00125-1>.

Buijs, Frank J., Froukje Demant, en Atef Hamdy. *Strijders van eigen bodem*. Amsterdam University Press, 2006.

Cole, Deborah. "Germany arrests three Ukrainians over alleged Russian parcel bomb plot." *The Guardian*, 14 mei 2025. <https://www.theguardian.com/world/2025/may/14/germany-arrests-three-ukrainians-over-alleged-russian-parcel-bomb-plot>.

Daniëls, Sting, en Yannick Veilleux-Lepage. "The Dutch Identitair Verzet and the European identitarian movement: Alone at the table." In *The Routledge handbook of far-right extremism in Europe*, redactie Katherine Kondor en Mark Littler. Routledge, 2023.

De Graaf, Beatrice. *Radicale verlossing: wat terroristen geloven*. Prometheus, 2021.

De Koning, Martijn en Roel Meijer. "Going all the way: Politicization and radicalization of the Hofstad network in the Netherlands." In *Identity and participation in culturally diverse societies*, redactie Assaad E. Azzi, Xenia Chryssochou, Bert Klandermans, en Bernd Simon. Wiley-Blackwell, 2011.

De Poot, C. J., A. Sonnenschein, M. R. J. Soudijn, J. G. M. Bijen, en M. W. Verkeulen. *Jihadi terrorism in the Netherlands: A description based on closed criminal investigations*. Boom Juridische Uitgevers / Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, 2011.

Della Porta, Donatella. *Social movements, political violence, and the state*. Cambridge University Press, 1995.

- Doosje, Bertjan, Annemarie Loseman, en Kees van den Bos. "Determinants of radicalization of Islamic youth in the Netherlands: Personal uncertainty, perceived injustice, and perceived group threat." *Journal of Social Issues* 69, no. 3 (2013): 586–604. <https://doi.org/10.1111/josi.12030>.
- Doxsee, Catrina, Seth G. Jones, Jared Thompson, Grace Hwang, en Kateryna Halstead. *Pushed to extremes: Domestic terrorism amid polarization and protest*. CSIS Briefs. Center for Strategic & International Studies, 2022. <https://www.csis.org/analysis/pushed-extremes-domestic-terrorism-amid-polarization-and-protest>.
- Duitsland Instituut. "Nacht van de lange messen." [duitslandinstituut.nl](https://duitslandinstituut.nl/naslagwerk/61/nacht-van-de-lange-messen). Bezocht 23 mei 2025. <https://duitslandinstituut.nl/naslagwerk/61/nacht-van-de-lange-messen>.
- Duyvesteyn, Isabelle. *Rebels and conflict escalation: Explaining the rise and decline in violence*. Cambridge University Press, 2021.
- English, Richard. *Armed struggle: The history of the IRA*. Oxford University Press, 2003.
- EUROPOL. *European Union Terrorism Situation and Trend Report 2019*. Publications Office of the European Union, 2019. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/terrorism-situation-and-trend-report-2019-te-sat>.
- EUROPOL. *TE-SAT: European Union Terrorism Situation and Trend Report 2024*. Publications Office of the European Union, 2024. <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/TE-SAT%202024.pdf>.
- Fuchs, Christian, en John Goetz. *Die Zelle: Rechte Terror in Deutschland*. Rowolth, 2012.
- Galeotti, Mark. *Active measures: Russia's covert geopolitical operations*. No. 31. George C. Marshall European Center for Security Studies, 2019. https://www.marshallcenter.org/sites/default/files/files/2019-09/SecurityInsights_31_Galeotti_June2019.pdf.
- IEP. *Global Terrorism Index 2025*. Institute for Economics & Peace, 2025. <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2025/03/Global-Terrorism-Index-2025.pdf>.
- Iyengar, Shanto, Yphtach Lelkes, Matthew Levendusky, Neil Malhotra, en Sean J. Westwood. "The origins and consequences of affective polarization in the United States." *Annual Review of Political Science* 22, no. 1 (2019): 129–46. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-051117-073034>.
- Jackson, Sam. "What is anti-government extremism?" *Perspectives on Terrorism* 16, no. 6 (2022): 9–18.
- Kayali, Laura, Dirk Banse, Wolfgang Büscher, Ulrich Kraetzer, Uwe Müller, en Christian Schweppe. "Europe is under attack from Russia. Why isn't it fighting back?" *Politico*, 25 november 2024. <https://www.politico.eu/article/europe-russia-hybrid-war-vladimir-putin-germany-cyberattacks-election-interference/>.
- Knight, Sarah, Katie Woodward, en Gary Lancaster. "Violent versus nonviolent actors: An empirical study of different types of extremism." *Journal of Threat Assessment and Management* 4, no. 4 (2017): 230–48. <https://doi.org/10.1037/tam0000086>.
- LaFree, Gary, Michael A. Jensen, Patrick A. James, en Aaron Safer-Lichtenstein. "Correlates of violent political extremism in the United States." *Criminology* 56, no. 2 (2018): 233–68. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12169>.
- Macklin, Graham. "The Christchurch attacks: Livestream terror in the viral video age." *CTC Sentinel* 12, no. 6 (2019): 18–29.
- Macklin, Graham, en Tore Bjørgo. "Breivik's long shadow? The Impact of the July 22, 2011 attacks on the modus operandi of extreme-right lone actor terrorists." *Perspectives on Terrorism* 15, no. 3 (2021): 14–36.
- Main, Thomas James. *The rise of the Alt-Right*. Brookings Institution Press, 2018.
- Merkel, Peter H. "West German left-wing terrorism." In *Terrorism in context*, redactie Martha Crenshaw. The Pennsylvania State University Press, 1995.

- Minks, Simon, en Walle Bos. “Advocaat-Generaal Simon Minks over het terrorismeproces ‘Context.’” universiteitleid.nl, 2020. <https://www.universiteitleid.nl/nieuws/2020/04/advocaat-generaal-simon-minks-over-het-terroriseproces-context>.
- MIVD. *Openbaar jaarverslag 2024*. Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, 2025. <https://www.defensie.nl/downloads/jaarverslagen/2025/04/22/openbaar-jaarverslag-2024-militaire-inlichtingen--en-veiligheidsdienst>.
- Mumford, Andrew, en Pascal Carlucci. “Hybrid warfare: The continuation of ambiguity by other means.” *European Journal of International Security* 8, no. 2 (2023): 192–206. <https://doi.org/10.1017/eis.2022.19>.
- NOS. “Duitse inlichtingendienst: AfD extremistisch en bedreiging voor democratie.” nos.nl, 2 mei 2025. <https://nos.nl/artikel/2565742-duitse-inlichtingendienst-afd-extremistisch-en-bedreiging-voor-democratie>.
- Oltermann, Philip. “The Reichsbürger plot: Sinister plan to overthrow the German state or just a rag-tag revolution?” *The Guardian*, 10 december 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/dec/10/coup-germany-right-wing-plot-rag-tag-revolution>.
- Pierre, Joseph M. “Conspiracies gone wild: A psychiatric perspective on conspiracy theory belief, mental illness, and the potential for lone actor ideological violence.” *Terrorism and Political Violence*, 37, no. 4 (2025): 550–569. <https://doi.org/10.1080/09546553.2024.2329079>.
- Ravndal, Jacob Aasland, Charlotte Tandberg, en Anders Ravik Jupskås. *RTV trend report 2024: Right-wing terrorism and violence in Western Europe, 1990–2023*. No. 1. University of Oslo / Center for Research on Extremism (C-REX), 2025. https://www.sv.uio.no/c-rex/english/groups/rtv-dataset/rtv-trend-report-2024_final.pdf.
- Rechtbank Amsterdam. “Hoge celstraffen voor uitvoerders en medeplechtigen moord Peter R. de Vries.” De Rechtspraak, 2024. <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Amsterdam/Nieuws/Paginas/Hoge-celstraffen-voor-uitvoerders-en-medeplechtigen-moord-Peter-R-de-Vries.aspx>.
- Reiljan, Andres. “Fear and loathing across party lines’ (also) in Europe: Affective polarisation in European party systems.” *European Journal of Political Research* 59, no. 2 (2020): 376–96. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12351>.
- Sarteschi, Christine M. “Sovereign citizens: A narrative review with implications of violence towards law enforcement.” *Aggression and Violent Behavior* 60 (2021): 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2020.101509>.
- Schlaffer, Philip. *Hass. Macht. Gewalt.: Ein Ex-Nazi und Rotlicht-Rocker Packt Aus*. Droemer, 2020.
- Schuurman, Bart. “Non-involvement in terrorist violence: Understanding the most common outcome of radicalization processes.” *Perspectives on Terrorism* 14, no. 6 (2020): 14–26.
- Schuurman, Bart. “Research on terrorism, 2007–2016: A review of data, methods, and authorship.” *Terrorism and Political Violence* 32, no. 5 (2020): 1011–26. <https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1439023>.
- Schuurman, Bart. “Russia is stepping up its covert war beyond Ukraine.” *Foreign Policy*, 2025. <https://foreignpolicy.com/2025/01/10/russia-covert-war-europe-sabotage-violence/>.
- Schuurman, Bart. “Russian operations against Europe dataset.” Version 3.0. Met Dion Jordens en Stijn Willem van ’t Land. Harvard Dataverse, 18 december 2024. <https://doi.org/10.7910/DVN/TQ0FMQ>.
- Schuurman, Bart, en Sarah L. Carthy. “Citizens, extremists, terrorists: Comparing radicalized individuals with the general population.” *Terrorism and Political Violence*, 2025, 1–20. <https://doi.org/10.1080/09546553.2025.2463591>.
- Schuurman, Bart, en Sarah L. Carthy. “Contextualizing involvement in terrorist violence by considering non-significant findings: Using null results and temporal perspectives to better understand radicalization

- outcomes.” *PLOS ONE* 18, no. 11 (2023): 1–30. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0292941>.
- Schuurman, Bart, en Sarah L. Carthy. “Understanding (non) involvement in terrorist violence: What sets extremists who use terrorist violence apart from those who do not?” *Criminology & Public Policy* 23, no. 1 (2024): 119–52. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12626>.
- Schuurman, Bart, Jelle Van Buuren, en Edwin Bakker. *Dreigingsontwikkelingen relevant voor het stelsel bewaken en beveiligen: een blik op verleden en mogelijke toekomst*. Universiteit Leiden, 2021. https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/governance-and-global-affairs/isga/rapportdreigingsontwikkelingsbb_14sep21.pdf.
- Seierstad, Åsne. *One of us: The story of Anders Breivik and the massacre in Norway*. Farrar, Straus and Giroux, 2015.
- Sizoo, Bram. *Wat bezielt een extremist? Radicalisering in breder perspectief: Over psychologische correlaten en de functie van het narratief*. Universiteit van Amsterdam, 2024. https://pure.uva.nl/ws/files/175923023/Tekst_inaugurele_rede.pdf.
- Smith, Laura G. E., Leda Blackwood, en Emma F. Thomas. “The need to refocus on the group as the site of radicalization.” *Perspectives on Psychological Science* 15, no. 2 (2020): 327–52. <https://doi.org/10.1177/1745691619885870>.
- Smits, Rosan. “Dit is fascisme.” *De Correspondent*, 22 mei 2025. <https://decorrespondent.nl/16109/dit-is-fascisme/55a-60b3e-f8d8-0c13-23e9-e195920d7a45>.
- Thijs, Fabienne, Elanie Rodermond, Edward R. Kleemans, en Steve G. A. van de Weijer. “Violent and nonviolent terrorist suspects: A comparative analysis based on data from the Netherlands.” *European Journal on Criminal Policy and Research* 30 (2024): 63–83. <https://doi.org/10.1007/s10610-022-09523-9>.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. *Plenair verslag Tweede Kamer, 3e vergadering*. Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2024. https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2024-2025/3.
- Universiteit Leiden. “Onderzoeksproject: Bewaken en beveiligen.” Universiteit Leiden, 2023. <https://www.universiteitleiden.nl/onderzoek/onderzoeksprojecten/governance-and-global-affairs/bewaken-en-beveiligen#tab-1>.
- Van Buuren, Jelle. “Breaking (with) the system: Exodus as resistance?” *Perspectives on Terrorism* 17, no. 1 (2023). <https://doi.org/10.19165/TAZB1389>.
- Van Buuren, Jelle, Roy Hofkamp, Edwin Bakker, Stijn Willem Van ’t Land, en Bart Schuurman. *Dreigingsmonitor bewaken en beveiligen 2022-2023*. Universiteit Leiden, 2024. <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/algemeen/bb-scm/nieuws/dreigingsmonitor-bewaken-en-beveiligen-2022-2023.pdf>
- Van Buuren, Jelle, en Bram Sizoo. “Verward geweld of geweld verward.” *Nederlands Juristenblad* 16 (2019): 1154–60.
- Van der Schelde, Asher, Maartje van de Koppel, en Peter Kanne. *Politieke peiling Ipsos I&O 3 september 2025*. Ipsos I&O, 2025. <https://206.wpcdnnode.com/ipsos-publiek.nl/wp-content/uploads/2025/09/rapport-politieke-peiling-sept-i-2025.pdf>.
- Van Prooijen, Jan-Willem, Giuliana Spadaro, en Haiyan Wang. “Suspicion of institutions: How distrust and conspiracy theories deteriorate social relationships.” *Current Opinion in Psychology* 43 (2022): 65–69. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.06.013>.
- Von Clausewitz, Carl. *On war*. Redactie Michael Howard en Peter Paret. Everyman’s Library, 1993.
- Walker, Shaun. “‘These people are disposable’: How Russia is using online recruits for a campaign of sabotage in Europe.” *The Guardian*, 4 mei 2025. <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2025/may/04/these-people-are-disposable-how-russia-is-using-online-recruits-for-a-campaign-of-sabotage-in-europe>.

- Weenink, Anton W. "Adversity, criminality, and mental health problems in jihadis in Dutch police files." *Perspectives on Terrorism* 13, no. 5 (2019): 130–42.
- Wolfowicz, Michael, Yael Litmanovitz, David Weisburd, en Badi Hasisi. "Cognitive and behavioral radicalization: A systematic review of the putative risk and protective factors." *Campbell Systematic Reviews* 17, no. 3 (2021). <https://doi.org/10.1002/cl2.1174>.
- Zammit, Andrew. "The smallest act you do in their lands is more beloved to us than the biggest act done here': When do an armed movement's transnational supporters turn to terrorism at home?" *Studies in Conflict & Terrorism*, Online first, 1–26. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2024.2403059>.

PROF. DR. BART WILLEM SCHUURMAN (1983)

2001: Atheneum, Vincent van Gogh College Assen

2007: Taal- en Cultuurstudies, Universiteit Utrecht

2009: Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief,
Universiteit Utrecht

2017: Doctoraat, Universiteit Leiden

2017: Universitair Docent, Universiteit Leiden

2021: Universitair Hoofddocent, Universiteit Leiden

2024: Hoogleraar Terrorisme en Politiek Geweld, Universiteit
Leiden

Bart Schuurman is hoogleraar Terrorisme en Politiek Geweld aan het *Institute of Security and Global Affairs* van de Universiteit Leiden. Zijn loopbaan aan de Universiteit Leiden begon in 2011, toen hij als onderzoeker en promovendus bij het Centrum voor Terrorisme en Contraterrorisme (CTC) ging werken. In de daaropvolgende jaren werkte hij o.a. als Fulbright-laureaat in de Verenigde Staten. Na zijn promotie in 2017 kon hij als Universitair Docent zijn werk aan de Universiteit Leiden voortzetten, nu bij het net opgerichte *Institute of Security and Global Affairs* (ISGA). In zijn onderzoek en onderwijs richt Bart zich op verschillende facetten van het hedendaagse terrorisme, met bijzondere aandacht voor de vraag hoe en waarom mensen bij deze vorm van geweld betrokken raken. In zijn meest recente werk onderzoekt hij ook de Russische campagne van hybride oorlogvoering tegen Europa zoals die sinds de invasie van Oekraïne in 2022 vorm is gaan krijgen. Naast zijn aanstelling bij de Universiteit Leiden heeft hij onder andere bij de Universiteit Utrecht en het *International Centre for Counter-Terrorism* (ICCT) gewerkt.

